

BOGANMELDELSER

Leyendecker, Rickelmann & Bönisch: Mafia im Staat. Göttingen (Forlag Steidl) 1992, 320 pp. ISBN 3-88243-231-4.

Den velvalgte titel er dobbelttydig. Bogens første tre fjerdedele skildrer økonomiske forbrydelser i stort format med særlig fremhævelse af korruption i alle dele af det offentlige liv, både hos politikere og embedsmænd og både som passive modtagere af bestikkelse og som aktive initiativtagere, men også hos det større erhvervsliv, herunder bankerne. Titlen skal derimod forstås bogstaveligt i den sidste fjerdedel, en uhyggelig fremstilling af den sicilianske mafias – og tilsvarende syditalienske banders – indtrængen i Tyskland. Forf. these synes at være, at et moralsk anløbet samfund er særlig sårbart over for mafiaens angreb, en efter min mening noget vidtgående konklusion.

Alle forf. er ansatte ved "Der Spiegel" og har ifølge omslagsteksten skabt sig et navn som "Enthüllungsjournalisten". Bogen har også en journalistisk fremstillings lyder og dyder. Det voldsomme antal emner medfører tvangsmæssigt, at beviserne for mange beskyldninger hænger i luften. Den sproglige form er uskøn i blandingen af moraliserende patos, jargon og anglicismer. Omvendt er alle de skildrede sager elementært spændende, og de centrale problemer godt anskueliggjorte. Kilde- og litteraturhenvisninger er mere end sparsomme – der er dog et nyttigt stikords- og personregister – men forf. synes at have en god forbindelse til politi og anklagemyndighed, særlig Bundeskriminalamt, BKA, samt viden om en mængde retsafgørelser.

Pladsen forbyder omtale af mere end et par emner, men karakteristisk er f. eks. entreprenør Hupperts lidelseshistorie inden et kommunalvalg i Frankfurt. Først kom en socialdemokrat og anmodede om tilskud til valgkampen i forhold til virksomhedens arbejder for kommunen, hvorved han foreviste en liste over, hvad andre firmaer, som havde opgaver for byen, havde betalt. Derpå kom konkurrenten fra CDU, "kein Softie" i bogens sprogform; han sagde ligefrem, at uden et bidrag ville Huppert aldrig få flere opdrag fra kommunen, hvis CDU vandt valget. Da Huppert senere ophørte med at yde bestikkelse til ansatte i teknisk afdeling, fik han ikke flere bestillinger og gik konkurs. En statsadvokat har over for forf. oplyst at have haft 1265 sager om korruption; "kommer Deres bog i september? Så skriv 1300" – typisk for et værk, som tilstræber næsten ekstrem aktualitet. Et verserende sagskompleks inkluderer blandt 80 sigtede ikke mindre end tolv borgmestre. I en sag fra München er en kommunalt ansat bestukket med 1,9 mill D-mark. Sagen opklaredes i øvrigt kun, fordi en forretningsmand forsøgte at fradrage udgifter til bestikkelse på selvangivelsen og derved henledte anklagemyndighedens opmærksomhed på sig; forf. bemærker tørt, at kun bestikkelse i udlandet er fradragsberettiget.

Det skarpeste angreb rettes dog over for den mest fremtrædende repræsentant for det tredje store parti, De fri Demokrater, nemlig fhv. udenrigsminister Genscher, "Dauerkandidat" til Fredsprisen, som han kaldes hånligt, og som beskyldes for i hvert fald at have lukket øjnene for et enkelt firmas leverandører af våben for i alt 5,5 milliarder D-mark til Iran under den store gulfkrig trods den officielle embargo. Den kortfattede fremstilling umuliggør naturligvis en nærmere bedømmelse af beskyldningens vælor. Ulovlig våbeneksport omfatter endog levering af maskiner til fabrikation af ammunition til "die Mauerschützen" i det tidligere DDR efter formentlig ulovlig re-eksport fra Østrig.

Vaskning af penge hidrørende fra formentlige handler med narkotika, både for tyrkiske smuglere og endog for columbianere – som uden forsøg på sløring opgav adressen i Medel- lin, Escobar-bandens hjemsted – synes begået i flere tyske banker, herunder mindre provin- sbanke. Bankernes fastholden af bankhemmeligheden, endog i videre omfang end i Svejts, vanskeliggør efterforskningen. Den tyske regering har over for et EF-direktivforslag om registrering og anmeldelse af indsættelse på mere end 15.000 Ecu foreslået en højere grænse, i følge forf. efter tryk fra bankverdenen. I samme retning virker en overforsigtig retspraksis: Beslaglæggelse af 16 mill. dollar, formentlig narkotikapenge, som de ameri- kanske myndigheder ønskede udleverede, ophævedes af en dommer i Hamborg med an- klagemyndighedens indforståelse og med bemærkning, at sagen vedrørte forbrydelser be- gåede i udlandet af udlændinge (til sammenligning henvises til den anderledes håndfaste danske praksis i UfR 1992, 431 og 432 ØLK). Det er ligeledes vanskeligt at ramme den betydelige tyske eksport – bl. a. til Columbia – af kemikalier, som utvivlsomt anvendes til fremstilling af særlig heroin. Den tyske regering har i mange år modsat sig især amerikanske krav om den nødvendige kontrol heraf. I en konkret sag anså Bundesgerichtshof udfør- sel af kemikalier, som bevisligt var anvendt til illegal fremstilling af LSD, som en straffri forberedelsehandling (det tyske forsøgsbegreb er som bekendt langt snævrere end vort). Bogen indeholder et kap. om sagen mod ”Imhausen-Chemie” for bygning af en giftgas- fabrik i Libyen. Beskyldninger mod den højere anklagemyndighed for at bremse sags- behandlerens forsøg på at afsløre den ulovlige fortjenestes omfang kan jeg ikke vurdere nærmere – den tyske straffeprocess er så tidkrævende, at jeg ikke er uden forståelse for, at man til sidst skar sagen til. Sagsbehandleren overførtes i øvrigt til færdselsager!

Genforeningen har medført ganske særlige muligheder for forbrydere: En midlertidig fastlæggelse af kursen på D-Mark i forhold til østmark og en ligeledes midlertidig anerken- delse af bytteforholdet mellem østmark og rubler, den såkaldte ”transferrubel”, anvendt i ”Comecon”, medfører en fyrredobling (40, ikke fire) af disse rublers værdi og muliggjorde kolossale svindeltransaktioner – den største sag vedrørte 143 millioner D-mark. Bonn- regeringens løfte om ydelser op til 14 milliarder D-Mark til de tilbageværende russiske troppers underhold har medført skinforetninger, hvor forsyninger til kasernerne straks sælges privat til andre; opimod en milliard anføres forsvundet på denne måde. Ja, blot Berlinmurens nedbrydning har haft en trist konsekvens: Et i Berlin stjålet automobil – ofte i forbindelse med tyveri af nummerplade fra et tilsvarende køretøj – kan være i Polen, før tyveriet over hovedet opdages. I følge BKA er op imod hvert femte af de i Polen indførte køretøjer stjålet i Tyskland.

Bogens sidste fjerdedel om den sicilianske mafia m. v. støttes kraftigt på en omfattende analyse fra BKA, incl. et personregister på 27 pp., næsten en hel vejviser over italienske bandemedlemmer boende i Tyskland. Det sydlige Bayern er hårdest plaget og en bestemt lille by angives at være helt behersket af mafiaen; forf. nævner her, at en enkelt stor virk- somhed i 1960'erne efter annoncering om arbejdskraft i et afgrænset område på Sicilien lokkede ca. 100 mand til stedet. Ingen dele af Tyskland er dog forskåned, ej heller det tidligere Østtyskland. I Nedersachsen er frygten så stor, at politiet har vanskelighed ved blot at få en italiensktalende tolk. Et italienskejet firma i Hamborg forberede uds mugling af kokain i udhulede skinker til Danmark, i øvrigt den eneste omtale af vort fædreland i bogen. BKA antager, at så godt som en hver italiensk forretningsmand i Tyskland udsæt-

tes for afpresning i den klassiske form, betaling for "beskyttelse". Som en effektiv afslutning på værket redegøres for mistanken om, at dommer Borsellinos mordere kom fra Tyskland, ligesom den sidste dødstrussel mod den også myrdede dommer Falcone var poststempelt i Wuppertal.

Som det ses, en måske ujævn, men spændende, tankevækkende og mange steder uhyggelig bog!

Peter Garde

Kriminalretten i Hillerød

Janne Flyghed: *Rättsstat i kris. Spioneri och sabotage i Sverige under andra världskriget*, Federativs, Stockholm 1992. ISBN 91-864-06-5. 566 s.

Både problemstilling og konklusion er i realiteten indeholdt allerede i titlen på denne doktorafhandling om landsforræderisk statsfjendtlig virksomhed i Sverige under 2. verdenskrig. Spørgsmålet er, hvorledes de udenrigspolitiske kriser under krigen påvirkede politikerne i en retsstat som den svenske. Og svaret lyder, at politikerne raskvæk solgte ud af de retsstatlige principper og derved, indenrigspolitisk set, bragte retsstaten Sverige i krise.

Indledningsvis præsenterer Janne Flyghed, på overvejende sociologisk grundlag, selve retsstatsbegrebet, der associeres med kendte figurer som legalitetsprincip, forudsigelighed og domstolenes uafhængighed. Dernæst beskrives den svenske udenrigspolitik i krigsårene. Sverige var neutralt, plejer man at sige. Flyghed foretrækker betegnelsen "ikke-krigsførende"; for indtil krigens vendepunkt i begyndelsen af 1943 favoriserede udenrigspolitikken ensidigt det sejrriige Nazi-Tyskland. Så vendte billedet, og det blev i stedet De allierede, man ville stå sig med. Målet var i begge tilfælde at holde Sverige ude af krigen.

Som en "svingdør" mellem tysk-besatte lande og De allierede udgjorde Sverige under krigen et selvstændigt, direkte mål for fremmede magters spioner og sabotører. Men desuden bekæmpede de krigsførende også hinanden med irregulære midler som spionage og sabotage på svensk territorium. Sveriges udenrigspolitik i den første del af krigen – som bl. a. indebar accept af den tyske "permittenttrafik" ad de svenske jernbaner – gjorde landet til arbejdsmark for allierede spioner og sabotører. Omvendt fremkaldte den senere pro-allierede politik en virksomhed af samme type, men nu til fordel for Tyskland. Disse statsfjendtlige aktiviteter kan betragtes som en indirekte trussel mod statens sikkerhed, idet der var tale om krænkelse af Sveriges venskabelige forbindelser med en fremmed magt. Og hermed er vi fremme ved afhandlingens hovedstykke: En minutøs kortlægning af bekæmpelsen af spionage og sabotage m. m. fra krigsudbruddet i efteråret 1939 og indtil fredsslutningen i foråret 1945.

De materielle retsregler om disse forbrydelser undergik en drastisk ændring i maj 1940, da der sattes et helt nyt kapitel ind i straffeloven om spionage og ulovlig efterretningsvirksomhed. Bl. a. blev det herefter muligt at straffe endog indhentning af uklassificerede, ikke-militære oplysninger i fredstid. Gerningsindholdene i de enkelte bestemmelser var bevidst holdt i vage vendinger, og fra den militære straffelov overførtes dødsstraffen nu til den borgerlige straffelov. I december samme år, 1940, vedtog den svenske rigsdag desuden

en særlig, midlertidig lov om sabotage. I 1942 undergik straffelovens bestemmelser om spionage og efterretningsvirksomhed påny en revision: Strafferammerne blev generelt hævet, og bl. a. gjordes også uagtsom medvirken til spionage strafbar. Endnu en revision fandt sted i sommeren 1944.

De gamle ord "inter arma silent leges" er således ikke ganske træffende. På den anden side var den omtalte lovgivning så tydeligt inspireret af krigsstrafferetten, at den talte med et andet mæle end i fredstid.

Ansvar for håndhævelsen af disse bestemmelser om landsforræderi påhvilede Den almäna säkerhetstjensten. Initiativet til etableringen af en sådan særlig politiorganisation, hvis chef sorterede direkte under regeringen, udgik fra forsvaret allerede i 1938. Men Sikkerhedstjenesten trådte dog først fuldt i funktion 12. april 1940. Det skete i al hemmelighed. Rigsdagen fik kendskab til organisationens eksistens i 1943, offentligheden måtte vente helt til 1948, før den modtog orientering.

Den almäna säkerhetstjenste var udstyret med vidtgående beføjelser. Den foretog som følge heraf telefonaflytning i stor skala: Over 11 millioner samtaler blev aflyttet mellem årsskiftet 1940/41 og sommeren 1945. Hertil kom en tæt kontrol med telegramtrafik og postgang. Mere end 50 millioner breve blev gransket under krigen. Desuden kunne tjenesten på egen hånd tilbageholde anholdte i op til 60 dage, før vedkommende skulle stilles for en dommer.

Af sådanne anholdelser for spionage og sabotage m. m. foretog den svenske sikkerhedstjeneste i alt 1957 under 2. verdenskrig. Disse anholdelser underkaster Janne Flyghed en minutøs databehandling, ligesom han undersøger de 505 sager, der blev pådømt ved underretterne plus de 330 sager, som appelleredes, heraf de 124 til den svenske højesteret. Herved finder Flyghed en påfaldende ubalance i såvel Sikkerhedstjenestens som anklagemyndighedens og domstolens virksomhed inden for kontraspionagen og kontrاسبotagen under krigen. På baggrund af sin statistik over samtlige 1957 anholdelser skriver han således: "Vid krigets vändpunkt hade 62 procent av det totala antalet anhållna brittiska agenter gripits. Motsvarande siffra för de tyska och sovjetiska agenterna var 44 respektive 84 procent" (s. 419).

Med andre ord: målt kvantitativt havde indsatsen før krigens vendepunkt en pro-tysk tendens, derefter blev den pro-allieret – hvilket Flyghed tolker som en klar refleks af den førte svenske udenrigspolitik. Han placerer da heller ikke noget ansvar herfor hos hverken politimænd, anklagere eller dommere, men fastslår, at det var politikerne, som overreagerede. *De* antastede legalitetsprincippet, *de* satte forudsigeligheden overstyr, *de* gjorde domstolens uafhængighed til noget af en illusion.

Med sin endelige konklusion, at bekæmpelsen af spionage og sabotage i Sverige under 2. verdenskrig betød et tilbageskridt fra "demokratisk retsstat" via "retsstat" til blot: "stat" må Janne Flyghed siges at have gennemført en både velkomponeret og konsekvent analyse.

Men lydefri er analysen ikke. For det første giver kodenøglen s. 543-544 alvorlig mistanke om, at forbrydelserne spionage og sabotage ikke er defineret fuldstændig entydigt i materialet. Desuden savner man, synes jeg, bare en lille smule af den spænding og den sensationslyst, som tidligere usystematiske og journalistisk prægede fremstillinger af samme emne excellerede i. I denne disputats er der ikke noget "spionpoliti på jagt" – som

den appetitvækkende titel lød på en samling kriminalreportager fra 1952 – og spionerne og sabotørerne selv bliver sært blodfattige, når man som Janne Flyghed reducerer dem til tørre tal. Omvendt er Flyghed undertiden for ukritisk, når han går fra det kvantitative til det kvalitative. Til eksempel udråber han s. 400 ff. stadsfiskal Martin Lundqvist, chef for Sikkerhedstjenestens Stockholmsafdeling, som tyskvenlig uden holdbar dokumentation. Og den bombastiske påstand s. 372 om, at Sikkerhedstjenesten – i lighed med Nazi-Tyskland – havde indgået ikke-angrebspact med Sovjetunionen, ligner ren insinuation.

Henrik Stevnsborg

Københavns Universitet

Susanne Jung: Die Rechtsprobleme der Nürnberger Prozesse dargestellt an Verfahren gegen Friedrich Flick. J. C. B. Mohrs (Paul Siebeck) Tübingen 1992. ISBN 3-16-145941-5. XIII + 255 s.

I den litteratur som behandlar internationell straffrätt ingår ofta hänvisningar till Nürnberg-processen. Hänvisningarna gäller ofta det faktum att Nürnberg-processen (på samma sätt som den samtida Tokyo-processen) för första, och hittills enda gången i den internationella straffrättsens historia genomfördes inför ”en internationell brottmålsdomstol”. I andra fall får hänvisningarna sitt berättigade av att de gärningsbeskrivningar som gäller krigsbrott, brott mot freden och brott mot mänskligheten som utformades i samband med Nürnberg-processen stått som grund för det fortsatta arbetet att kodifiera de internationella brotten.

Trots Nürnberg-processens stora betydelse för den internationella straffrättsens utveckling och den litteratur som redan nu finns om detta, kan man inte säga att rättegången som sådan har blivit särskilt noggrant behandlad inom den rättsvetenskapliga (rättshistoriska) forskningen. Susanne Jungs bok är ett nytt, intressant bidrag till denna forskning. Boken ingår i en serie böcker som alla behandlar 1900-talets rättshistoria, flera med titlar som hänvisar till Weimarrepubliken eller till den tyska nationalsocialismen.

”Nürnberg-processen” var egentligen inte en utan sammanlagt 13 skilda rättegångar. Den första av dessa var den egentliga huvudrättegången. Den fördes inför en internationell militärtribunal och i den stod bl. a. Göring åtalad. Vid de tolv efterföljande rättegångerna åtalades olika grupper av personer, bl. a. ansvariga inom SS, högre militärer, vissa statsfunktionärer i ledande ställning, och läkare etc. De åtalades antal var sammanlagt c. 200.

Jungs bok behandlar en av dessa efterföljande rättegångar, nämligen fall nr. 5. Huvudåtalad i rättegången var den då 64-åriga Friedrich Flick, en av de stora industrimagnaterna i mellankrigstidens och krigstidens Tyskland. En stor del av den tyska stålindustrin och kolindustrin stod under sådana bolags kontroll som han behärskade.

Rättegången var en av sammanlagt tre rättegångar som fördes mot industriledare. Den politiska motiveringen för dessa rättegångar var det klart uttalade syftet att förhindra att ett nytt krig skulle kunna få fotfäste inom Tyskland (. . . ”von deutschen Boden dürfte nie wieder ein Krieg ausgehen”). Huvudansvariga både för det andra världskriget och det tidigare första ansåg man att den tyska militarismen och den tyska industrin var.

Bland segrarmakterna ansåg man därtill att det inte var nog att de krigsansvariga personerna ställdes till politiskt ansvar. Det som ytterligare krävdes var att de ansvariga *stämp-lades som brottslingar*. Här ser man en intressant parallell till det aktuella beslutet fattat av FN:s säkerhetsråd (februari 1993) om att skapa en krigsförbrytardomstol med uppgift att döma dem som anses ansvara för krigsbrott inom det forna Jugoslavien. Också nu menar man att ett politiskt ansvar inte är nog, utan det förutsätts att de ansvariga döms som brottslingar.

I sin bok behandlar Jung Flickrättegången mycket detaljerat. Detta gör hon framför allt med stöd av rättegångsmaterialet, som numera i sin helhet finns arkiverat vid Frankfurts universitet. Förutom de egentliga rättegångsprotokollen utnyttjar hon juridisk och politisk litteratur. De olika problemen som hon berör behandlar hon ofta genom att beskriva hur de uppfattades, formulerades och löstes under olika skeden av den tidsperiod som börjar vid första världskrigets slut och slutar c. 1950 då Nürnbergrättegångerna avslutades.

Det är särskilt tre frågor som Jung har intresserat sig för. Den första gäller domstolens jurisdiktion. Vilken karaktär hade domstolen? Var den en "internationell domstol", var den en domstol uppsatt av de allierade segermakterna, alltså en ockupationsdomstol, eller var det en nationell domstol? Med domstolens jurisdiktion sammanhänger frågan om dess behörighet då det gäller att avgränsa de brott som den kunde pröva? Särskilt omtvistat har det varit om domstolen överskred sin kompetens till den del lagföringen gällde andra än de egentliga krigsbrotten.

Väsentlig betydelse för domstolens behörighet hade frågan om hur den hade tillkommit. Hade den etablerats genom en internationell överenskommelse eller inom ramen för den makt som de segrande staterna utövade över Tyskland? I sistnämnda fall var det åter av stor betydelse om fråga var om en situation som kunde betecknas som "debellatio", d. v. s. om en situation där Tyskland totalt hade tillintetgjorts och segrarmakterna var de nya folkrättsliga suveränerna, eller var situationen något som skulle betecknas som "occupatio bellica"? I detta fall verkade segrarmakterna bara som en sådan ockupationsmakt som genom sina åtgärder tillvaratog det "fortfarande existerande" Tysklands intressen.

Från åklagarsidan hävdades att Tyskland vid krigsslutet var så förintat att fråga mycket väl kunde ha varit om "debellatio". Om segrarmakterna inte till fullo önskade utnyttja denna situation, var detta någonting som motparten inte kunde dra nytta av. Då domstolen därtill hade tillkommit genom en internationell överenskommelse, var den en internationell domstol trots att Tyskland inte var part i denna överenskommelse.

Den andra frågan som Jung upptar till särskild behandling är frågan om domstolen i sin verksamhet fattade avgöranden som stred mot legalitetsprincipen (nullum crimen, nulla poena sine lege). Grundade sig åtalpunkterna (och senare domslutet) på sådana brottsbeskrivningar som existerade redan då gärningarna begicks och var dessa brottsbeskrivningar så noggranna att de kunde läggas till grund för en straffrättslig dom?

I detta fall fann domstolen att det räckte med att gärningarna redan vid gärningstidpunkten var "Rechtswidrige", d. v. s. att de ansågs strida mot folkrättsliga normer. Där- emot krävdes det inte att det vid denna tidpunkt också existerade uttryckliga straffbud med exakta gärningsbeskrivningar.

En särskild fråga då det gäller legalitetsprincipens förbud mot retroaktiv rättstillämpning var frågan om enskilda fysiska personer kunde ställas till ansvar för folkrättsbrott.

Detta hade inte skett tidigare. I rättegången hävdade särskilt försvaret att detta inte var möjligt åtminstone då det gällde helt privata personer som den åtalade företagsledaren Flick. Man önskade därför en skillnad mellan "officials" (d. v. s. t. ex. statschefer, militära och andra med en offentlig ställning) och helt privata personer. Om enskilda fysiska personer överhuvudtaget kunde ställas till ansvar med stöd av folkrättsliga normer kunde det enligt försvarets mening åtminstone inte gälla andra än "officials". Rättegångsprotokollen erbjuder bl. a. i detta fall intressanta exempel på juridisk argumentation – exempel som Jung mycket bra tar upp i sin bok.

Den tredje frågan Jung behandlar utförligt är frågan om de åtalade fick en "fair" juridisk behandling. Särskilt i detta avseende har de protokoll som hon analyserat en stor betydelse.

Det framgår hur atypisk hela domstolen och rättegången var. Domstolen bestod av en ordförande och två professionella bisittare. I Flickrättegången var alla tre erfarna domare från USA. Alla åtalade kom självfallet från Tyskland. Som åklagare verkade en erfaren jurist från USA, medan de åtalades försvarare var erfarna jurister från Tyskland. Rättegången fördes på olika språk, men allting skulle översättas till tyska.

För den första Nürnbergrättegången, alltså huvudrättegången, utgjorde det internationella avtal som ingåtts i London (Londoner Statut) 8.8.1945 både en materiell och en formell rättsgrundsats. För de efterföljande rättegångarna var situationen en annan. Som materiell rättsgrund tjänade en kontrollag (Kontrollgesetz Nr 10) medan förfarandet reglerades av en förordning (Verordnung nr. 7) som militärbefälhavaren, general McNarny hade utfärdat.

Enligt Jung var denna förordning en blandning av anglo-amerikansk och europeisk kontinental processrätt som i vissa fall lämnade domstolen i ett vakuum. Som exempel nämner Jung att domstolen inte förpliktades att söka och finna den materiella sanningen (som i kontinental processrätt) men att processen inte heller begränsades av en sådan strikt formell ordning (t. ex. bevisförbud) som i den anglo-amerikanska processen. Jung nämner också att åklagarens ställning var reglerad som inom den anglo-amerikanska processen, med betoning av att brottmålsrättegången skall vara ett tvåpartsförfarande. Åklagaren har därför inte någon skyldighet att beakta omständigheter som talar till förmån för de åtalade.

Åtalet gällde olika slag av krigsbrott, brott mot mänskligheten och brott som utgjordes av understöd till en krigisk regim. Det hävdades bl. a. att de åtalade hade utnyttjat utländsk arbetskraft, koncentrationslägerfångar och krigsfångar på ett sådant sätt och under sådana förhållanden vid sina industrianläggningar att det kunde jämföras med slavarbete. Det hävdades också att de anskaffat råvaror och annat materiel på de erövrade territorierna på ett sätt som måste betecknas som plundring. I vissa avseende hade de också behandlats sina arbetare så att det kunde betecknas som förföljelse på grund av politiska eller religiösa orsaker eller på grund av ras. Det intressanta är att åtalet inte avsåg sådant som de åtalade hade begått själva, för egen hand, men genom sina företag. Situationen kan alltså jämföras med den som är vanlig då det gäller dagens åtal för brott inom företag.

Försvaret bestred åtalet. Till en del byggde bestridandet på att sådant som beskrevs i åtalet överhuvudtaget inte hade förekommit. I andra fall åberopade försvaret nöd. De åtalade hade levt under en diktatorisk regim och hade därför inte kunnat handla på något annat sätt.

I sin undersökning kommer Jung till att rättegången var "fair", och att de åtalade i många avseenden t. o. m. behandlades förvånande väl. Som exempel anför hon att försvarets argument ofta och i väsentlig mån accepterades, trots att bl. a. Flick dömdes för flera av de brott som åtalpunkterna avsåg. Intressant är härvid de hänvisningar som Jung gör till betydelsen av att det politiska klimatet snabbt förändrades efter 2. världskriget. De åtalade var företagsledare och stod som företrädare för en fri företagsamhet. De snabbt växande antikommunistiska stämningarna gjorde att domarna som företrädde den "fria världen" hade stor förståelse för de företagsekonomiska argument som försvaret tog fram.

Vilka läsare kan ha ett särskilt intresse av Jungs bok? Jag tror att detta kan gälla för rättshistoriker (särskilt de som intresserar sig nazismen), och för sådana som sysslar med internationell straffrätt. En särskild spänning ger boken åt sådana som deltar i dagens diskussion om en internationell brottmålsdomstol. För vanliga jurister ger boken framför allt exempel på en juridisk argumentation som är mer bländande än den som vi vant oss vid från vanliga trista vardagsrättegångar.

P. O. Träskman

Geoff Gilbert: Aspects of Extradition Law, International Studies in Human Rights volume 17. Martinus Nijhoff, Dordrecht 1991. ISBN 0-7923-1162-0. 282 s.

Under de senaste åren har ämnet internationell straffrätt vunnit alltmer uppmärksamhet i anglosaxiska länder. Flera skäl förklarar varför ämnet hittills varit ett något perifert och outvecklat ämne i dessa länder, men det främsta skälet är att deras processrättsliga regler gör det svårt att åtala en enskild för ett brott som begåtts utanför landets territoriella gränser. Detta håller på att ändras, men eftersom det fortfarande är sällsynt att människor i dessa länder ställs inför rätta för gärningar de har begått utomlands, är internationell straffrätt ännu mer än i "civilrättsliga länder" betraktat som ett huvudsakligen teoretiskt ämne. De flesta jurister i common law länder betraktar internationell straffrätt som en del av folkrätten snarare än som en del av straffrätten, men t o m de flesta folkrättare i common law har dåliga kunskaper om internationell straffrätt. Ett undantag är emellertid debatten om internationell terrorism. Ett annat undantag är, naturligt nog, rättsregler rörande utlämning. I detta ämne publiceras årligen många artiklar, särskilt i de amerikanska tidskrifterna. Ämnet är för övrigt speciellt aktuellt just nu i Storbritannien som 1989 reformerade sin 120 år gamla lagstiftning rörande utlämning i syfte att underlätta samarbete med sina europeiska grannar i brottmål.

Författarens syften med den nu aktuella boken är dels att analysera olika staters praxis i utlämningsfrågor för att på så sätt bättre förstå och kunna föreslå effektiviseringar, dels att utreda nationella och internationella mänskliga rättighetsnormer som rör utlämning och dels att utreda andra sätt för stater att få tag i enskilda som är misstänkta för brott och som befinner sig utomlands (s. 12-13). Författaren skriver från folkrättsligt snarare än straffrättsligt perspektiv och han försöker ambitiöst utreda utlämningsrätt rent allmänt, i stället för att genomföra en djupgående analys av en enda stats lagstiftning och praxis. Han riktar sig främst till rättsvetenskapsmän hellre än praktiker.

Boken består av en introduktion och åtta kapitel som vart och ett behandlar olika

aspekter av utlämningsrätten. Kapitel två beskriver kort de olika instrument som ligger till grund för en utlämning, dvs harmoniserad lagstiftning (som t ex de nordiska länderna tillämpar sinsemellan) och multilaterala och bilaterala avtal. Kapitel tre behandlar de processuella aspekterna av utlämningsrätt, i synnerhet jurisdiktionsfrågor, kravet på dubbel straffbarhet och bevisrättsliga frågor i samband med utlämning. Det finns lite som är nytt i båda kapitlen, men kapitel tre ger läsare från icke-common law länder en inblick i varför det har varit så svårt för polis och åklagare från civilrättsliga länder att få någon utlämnad ifrån ett common law land. Det finns två delar av detta kapitel som hade förtjänat att utvecklas vidare, nämligen den del som beskriver de ologiska jurisdiktionsreglerna i det engelska rättssystemet och den del som förklarar "prima facie case" kravet för utlämning som detta system ställde före reformen 1989 (dvs behovet av att kunna styrka anklagelser på ett sätt som inte stred mot de engelska reglerna om bevisupptagning, i synnerhet "hearsay"-regeln).

Kapitel fyra handlar till största delen om i vilken utsträckning den Europeiska konventionen för de mänskliga rättigheterna (EKMR) indirekt begränsar och påverkar en fördragsslutande stats möjligheter att genomföra en utlämning eller utvisning. Frågan har tagits upp i flera fall inför europadomstolen, bl a *Bozano* (1983), *Soering* (1989), *Stocké* (1991), *Vera Cruz* (1991) och *Vilvarajah* (1991) målen. Författaren kan sägas ha haft lite otur i det att de tre sistnämnda fallen publicerades samtidigt som boken trycktes. Detta förklarar dock inte varför han inte nämner europakommissionens tidigare publicerade och utförliga rapporter om målen. Kapitel fem behandlar andra slags begränsningar som kan existera enligt nationell rätt på en stats frihet att utvisa eller utlämna, t ex förbud mot utlämning av medborgare eller utlämning till länder där den åtalade kan utsättas för dödsstraff, förbud mot utlämning för brott mot lagstiftning av rent militär karaktär och den s.k. "speciality rule" (dvs förbudet, som är inskrivet i många utlämningsavtal, för mottagarlandet att åtala den utlämnade för andra brott än de som låg till grund för själva utlämningen). Kapitel fyra och fem bidrar inte med något som är nytt, men utgör förhållandevis bra översikter över sina respektive ämnen. De kartlägger också de intressanta förändringarna som håller på att ske i den enskildes rättsställning i utlämningsprocessen, dvs från rättsobjekt till rättssubjekt, med åtminstone i viss utsträckning rätt att klaga inför nationella domstolar när kraven i utlämningstraktatet (och andra relevanta konventioner) inte uppfyllts. Det är viktigt att betona att utlämning är inte bara en sak mellan stater utan rör också de mänskliga rättigheterna särskilt när stater strävar efter en effektivisering av samarbete sinsemellan genom att ta bort processuella och materiella hinder för utlämning.

Kapitel sex är det största i boken. Författaren ägnar 50 sidor åt det s.k. "political offence exemption", dvs förbudet mot utlämning av politiska brottslingar som finns inskrivet i många utlämningsavtal sedan mitten av 1800-talet. Detta ämne har redan analyserats utförligt, bl a i van Wijngaerts *The Political Offence Exemption to Extradition* (1980) och Steins *Die Auslieferungsausnahme bei politischen Delikten* (1983). Gilbert nöjer sig själv med att sammanfatta vissa staters rättspraxis på området (Storbritannien, Förenta staterna, Irland, Frankrike och Schweiz) samt att skildra de steg som huvudsakligen väststater tagit under de senaste åren för att stegvis begränsa omfånget av regeln, eller eliminera den helt och hållet. Problemet för demokratiska länder i denna fråga har varit dels att utesluta vissa eller alla allvarliga brott från omfånget av regeln och dels att hitta ett principiellt

godtagbart sätt att skilja politiska från icke-politiska brottslingar, samtidigt som man velat bibehålla möjligheten att bevilja politisk status i vissa fall när det finns politiska och/eller humanitära skäl. Författaren drar slutsatsen att regeln är värd att bevara om än i begränsad form. Han tycker bäst om den variant av regeln som har utvecklats av de schweiziska domstolarna, dvs proportionalitetsregeln. Enligt denna bedöms brottets karaktär utifrån frågan om brottet står i rimlig proportion till, och objektivt främjar, gärningsmannens påstådda politiska ändamål. Författaren föreslår vidare att regeln bör kompletteras med en humanitärt orienterad regel som förbjuder utlämning till en stat som har för avsikt att förfölja en gärningsman av politiska skäl (en sådan regel finns, t ex i Artikel 5 av Europeiska konventionen om bekämpande av terrorism, EKBT). Dessa slutsatser förefaller vara kloka. Han anser dessutom att stater bör skapa en konvention som tillåter dem att utöva s.k. "derived jurisdiction", dvs att utöva jurisdiktion över en brottsling som befinner sig i staten och av olika skäl inte är utlämnad. Han verkar här dock omedveten om att många stater (t ex alla de nordiska staterna) redan utövar sådan jurisdiktion utan att en konvention anses nödvändig.

Författaren ägnar de återstående 60 sidorna av boken till andra sätt att överlämna påstådda brottslingar (kapitel 7), rättsliga problem förknippade med utlämning av krigsförbrytare (kapitel 8) samt den påverkan den folkrättsliga asylrätten har på utlämning (kapitel 9).

Bokens huvudvärde är att den sammanställer aktuell information, i synnerhet information om utvecklingen i common law länder, som för närvarande bara finns i artiklar av vilka inte alla är lätt tillgängliga för läsare i Norden. Ett bibliotekarie som vill ha fullständiga samlingar i internationell straffrätt bör givetvis därför köpa denna bok.

Vetenskapligt sett finns det emellertid flera invändningar som kan göras mot boken. Den som har tänkt skriva en hel bok om detta ämne bör helst ha breda kunskaper i såväl straffrätt som folkrätt. Det kan dessutom tilläggas, att utlämningsrätt spänner över två mycket stora delområden inom folkrätten – mänskliga rättigheter och jurisdiktionsrätt – som egentligen är ämnen för sig. Ingen kan därför förväntas till fullo behärska hela området och en recensent bör ta hänsyn till detta och inte ställa alltför höga krav när det gäller brister i detaljkunskaper eller klagor för mycket över att författaren har hoppat över något som recensenten själv tycker är intressant. Gilbert skriver främst från folkrättsligt perspektiv och således bör man koncentrera sig på brister i detta avseende. Man kan först påpeka att Gilbert försummar att behandla vissa aktuella utvecklingar i folkrätten som kan anses viktiga. Ett exempel är Förenta staternas kontroversiella åberopande av den folkrättsliga självförsvarsrätten som argument för kidnappning av terroristmisstänkta. Än mer allvarligt är dock att vissa påståenden som Gilbert gör är vilseledande, ytliga eller ofullständiga. Några exempel får räcka här. Han påstår (felaktigt) på s. 160 att det är "an unfriendly act" enligt FN:s generalförsamlings Declaration on Principles of International Law (U.N.G.A. Resolution 2625, XXV) för en stat att ensidigt göra anspråk på jurisdiktion baserad på universalitetsprincipen. Han menar antagligen att det bryter mot icke-interventionsprincipen som kommer till uttryck i resolutionen. De folkrättsliga begränsningarna av staters jurisdiktionsanspråk är ett komplicerat område och det går inte att göra ett sådant påstående utan vidare förklaring. Det skulle nog förvåna t ex norska straffrättsjurister att få veta att en stor del av Norges jurisdiktionsanspråk är folkrättsstridiga. Han missförstår vidare

fullständigt EMKR:s natur och funktion när han påstår på s. 145 att det skulle bli "lätt" att ge europadomstolen och europakommissionen rätten att agera som besvärinstanser för enskilda som ska utlämnas i strid med EKBT Artikel 5. Författarens påstående på s. 41, för att ta några ytterligare exempel, att Internationella domstolen i *Lotus*-fallet inte godkände den passiva personlighetsprincipen som folkrättsenlig är vilseledande och hans kommentar på s. 132 att det inte finns något tvivel om att nationella befrielsekrig är internationella krig är kontroversiell.

Det finns om vi lämnar sådana anmärkningar åt sidan (och det är nog bara folkrättare som jag som blir upprörd!) mer allvarlig kritik att framföra speciellt mot Gilberts metodik. Som ovan nämnts, försöker Gilbert att diskutera utlämningsrätt i allmänhet hellre än att göra en djupgående analys av en enstaka stats lag och praxis. En sådan allmän utredning är såväl möjlig som önskvärd, men man måste komma ihåg att en stats utlämningslag och praxis fungerar inom ramen för dess internationella straffrättsystem. Åtminstone inom Europa är sådana system uppbyggda på väldigt olika sätt, t o m när staterna i fråga har en någonlunda jämförbar rättslig kultur och historia, och är påverkade av liknande geografiska och ekonomiska faktorer. Det är *möjligt* att utreda utlämningsrätt sedd isolerat ifrån resten av systemet, men man måste vara mycket försiktig när man drar slutsatser, i synnerhet när en jurist från ett common law land analyser ett civilrättsligt land och vice versa. Det är lätt för en författare att utgå från antagandet att alla andras regler är mer eller mindre lika reglerna i det egna systemet och att värden och intressen som återspeglas i sitt eget system är av allmän giltighet.

Gilbert gör flera sådana antaganden (t ex sitt påstående på s. 221 att det finns en allmän folkrättslig princip som anger att en stat som har jurisdiktion över en frånvarande gärningsman pga att han begick brottet inom denna stats territorium har företräde över andra staters jurisdiktionsanspråk över gärningsmannen) och han tar alltför många gånger för givet att utländska läsare har ingående kunskaper om engelsk rätt (t ex nämner han på s. 131, utan förklaring, den av engelska domstolar tillämpade tolkningsregeln "the mischief rule"). Allvarligast av allt är det faktum att hans utländska rättskällor i denna komparativrättsliga undersökning är mycket begränsade. Såvitt gäller icke-common law europeiska länder begränsar han sig själv huvudsakligen till den internationella rättsfallsamlingen *International Law Reports* och de fåtaliga tidsskriftsartiklar som har översatts till engelska. Källmaterialet är således av sekundär och ofullständig karaktär (och ibland föråldrad). Det är uppenbart att boken riktar sig främst till läsare i common law länder. Författaren kunde därför med fördel ha begränsat boken till att utförligare behandla common law ländernas lag och praxis i området. Detta är ett tillräckligt stort ämne, och ett av aktuellt intresse för straffrättare i såväl common law som civilrättsliga länder.

Iain Cameron

Uppsala universitet

Malekian, Farhad: International Criminal Law, The Legal and Critical Analysis of International Crimes, Vol. I, XXXV-621, Vol. II, XXIV-507, Uppsala 1991, ISBN 91-630-0244-2 (Vol. I), ISBN 91-630-0246-9 (Vol. II).

Dette stort anlagte værk er viet den materielle internationale strafferet, som efter første kapitels indledende gennemgang af begrebet international strafferet gennemgås over 21 kapitler omhandlende hver sin forbrydelse. 14 af kapitlerne er forsynet med bilagsmateriale. Værket har endvidere en bibliografi (30 s.), oversigt over traktater og konventioner mv. (13 s.) foruden andre registre. Der er dog ikke i registrene henvisning til, hvor i værket disse er behandlet.

De 21 emner, der behandles, er: Aggression, krigsforbrydelser, ulovlig anvendelse af våben, slaveri, forbrydelser mod menneskeheden, folkedrab, racediskrimination/apartheid, tortur, ulovlige medicinske eksperimenter på mennesker, sørøveri, flykapring, gidseltagning, forbrydelser mod internationalt beskyttede personer, terrorisme, narkotikaforbrydelser, forbrydelser vedrørende kulturelle værdier, forbrydelser mod miljøet, ulovlige handlinger mod særlige indretninger på havet og civile skibe uden for territorialt farvand, forbrydelser vedrørende postforsendelser, falskmøntneri, forbrydelser vedrørende obscøne publikationer.

I det første kapitel gennemgår forfatteren begrebet international strafferet. Der gennemgås en række teorier, hvorefter det ikke er entydigt, om der findes en international strafferet, og hvad det i givet fald nærmere betyder. Ikke uventet kan heller ikke denne forfatter løse spørgsmålet, men han konkluderer, at der er en international strafferet, hvis system i dag kommer fra tre retskilder, (1) udvalgte principper af sædvanemæssig international ret som for eksempel vedrørende sørøveri og krigsforbrydelser, (2) principper for national strafferetsjurisdiktion og (3) konventioner vedrørende internationale forbrydelser. Forfatteren beskriver i kapitlet i øvrigt de forskellige principper for jurisdiktionskompetence, hvoraf størstedelen er regler for hvilke handlinger/ansvarssubjekter der falder under national kompetence. I forbindelse hermed behandles indgående staternes forpligtelse til at påtage sig jurisdiktion i henhold til internationale forpligtelser.

Forfatterens tilgang til den retsvidenskabelige opgave, han har sat sig for, synes umiddelbart præget af en anden tradition end den skandinaviske realisme, hvorefter der altid bør sønderes mellem retsvidenskabelige og retspolitiske udsagn. Forfatteren har således i en række af sine kapitler en klar opfattelse af, hvordan retten bør være og adskiller ikke denne opfattelse klart fra, hvad der måtte kunne udfindes om, hvad der i forskellige områder eller juridiske traditioner accepteres som gældende ret. Forfatteren har i øvrigt, s. 23, en præcis beskrivelse af, hvorledes han mener, en international forbrydelses eksistens kan konstateres:

"The present author is of the opinion that the existence of a concept of international crimes does not, however, rest upon an international criminal convention which is accepted by two or several nations, but rather that the only acceptable method for identifying the existence of an international crime is the adoption of certain international rules by a custom, by any norm or by a conventional rule in the practice of nations through consensus".

Det er næppe underligt, at netop et værk om international strafferet bliver præget af en sammenblanding af retsvidenskab og retspolitik, idet mange af den internationale strafferechts materielle emner bunder så dybt i etiske problemstillinger, at ingen kan være uden et engagement heri. Den internationale strafferet har været drevet frem af etiske krav, rejst på baggrund af de historiske, økonomiske, kulturelle og ideologiske overvejelser. Disse har udviklet sig og igennem tiderne nået en sådan styrke, at de har medført et krav om en international strafferetlig regulering. Systematisk er det dog uhensigtsmæssigt ikke at tilkendegive skellet mellem det, som man mener, er "gældende ret" og det, der bør være det.

For så vidt angår det spændende spørgsmål om, hvorvidt f. eks. en international domstol med kompetence i internationale straffesager ville gøre den internationale strafferet mere effektiv, er det forfatterens synspunkt, at den næppe vil bidrage væsentligt. Forfatteren påpeger derimod, at en væsentlig grund til systemets svaghed,

"is that the law, in most instances, protects powerful states, organizations and individuals and does not deal with the reasons which lead to the commission of certain international crimes." (I, s. 50).

og videre hedder det I, s. 51:

"The first step . . . is not the establishment of a criminal court, but the creation of equal criminal obligations which are not only applicable to the criminal acts of individuals but also to criminal activities perpetrated under state authority".

I den forbindelse gengiver forfatteren sit tidligere og i 1987 offentliggjorte udkast "On the International Criminal Responsibility of States". Desværre fremgår der ikke noget om reaktioner på forslaget.

Inden for de enkelte kapitler, der i vidt omfang indeholder en dogmatisk og kronologisk gennemgang af emnerne med stor vægt lagt på traktater og konventioner mv. og i relation hertil belysning gennem retspraksis, savnes videregående forsøg på at opstille grupperinger enten ud fra regionale, kulturelle, sproglige, religiøse eller politiske kriterier, der kunne nedbryde analysen, således at den internationale strafferet ikke kun anskues universelt, men også regionalt osv.

Værkets sidste kapitel vedrører spørgsmålet om udbredelse af obscøne publikationer. Kapitlet indledes med: *"A common problem among nations is that of traffic in obscene publications"* (II, 409). Allerede med dette udsagn giver forfatteren udtryk for en klar retspolitik opfattelse, som derefter ikke kan undgå at præge kapitlet. Forfatteren anfører således uden nærmere dokumentation eller begrundelse: *"This is a serious problem all over the world except in Moslem countries"*. Dette sidste synspunkt synes dog muligvis opblødt en smule på s. 415, hvor det – efter at det er anført, at de fleste europæiske lande ikke har nogen strikte lovgivning, der forbyder obscøne publikationer – anføres: *"In contrast, most Islamic countries regard obscene publications as being contrary to their religious, legal and social order"* (min fremhævelse).

Der er for forfatteren ikke tvivl om, at der er tale om en international forbrydelse, uanset at der endnu ikke er truffet nogen effektive forholdsregler imod den. Forfatteren henviser til 7 internationale dokumenter, hvoraf det seneste er fra 1949, bortset fra FN-konventionen af 20. november 1989 om Barnets rettigheder. Denne sidste henvisning relaterer

sig til artikel 34, men den handler ikke direkte om udbredelse af obscøne publikationer, men derimod om beskyttelse af barnet mod misbrug, herunder seksuelt misbrug, bl. a. ved at børn udnyttes i pornografiske forestillinger og materialer.

I sin gennemgang i dette kapitel af ansvarsubjekterne, når forfatteren frem til, at der rent faktisk er en del, der tyder på, at ansvar i vidt omfang ikke bliver gjort gældende. I sin konklusion vender forfatteren tilbage til sit udgangspunkt om, at der er tale om en international forbrydelse og opstiller 8 anbefalinger, som staterne bør følge, anbefalinger som udover at vedrøre internationale aftaler også omfatter opfordring til at staterne tager effektivt fat for at forbyde obscøne publikationer i det hele taget.

Værket er et spændende supplement til den eksisterende litteratur om international strafferet, og det er imponerende, at der i de skandinaviske lande er skrevet et så omfattende værk om international strafferet.

Lars Munk Plum

Statsadvokaten for særlig økonomisk kriminalitet

Uhlig/Schomburg/Lagodny: Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen (IRG), 2. völlig neubearb. Aufl., Beck'sche Kurz-Kommentare, Bd. 47, München, 1992. ISBN 3 406 36438 1 (XXXVI, 844).

Med nyopståede stater og en række staters løsrivelse fra tidligere bånd er det velbegrunderet for praktikerne at få en ny kommentar til den tyske lov om retshjælp i straffesager med inddragelse af såvel nyere traktater som retspraksis frem til 1. maj 1992.

Forfatterne har forsøgt at belyse såvel hensynet til den enkeltes retssikkerhed som ønsket om øget samarbejde staterne imellem omkring den stadig mere internationale kriminalitet.

Bogen er forsynet med engelsksproget udgave af lovteksten samt i et vist omfang af konventioner. Det kan undre, at f. eks. udleveringstraktaten mellem Tyskland og USA ikke tillige er gengivet på engelsk.

Bogen byder på materiale om udlevering til og fra Tyskland, transit, fuldbyrdelse af udenlandske afgørelser, retshjælp under efterforskning samt de europæiske konventioner om udlevering, retshjælp i straffesager, bistand til fuldbyrdelse og menneskerettigheder i Europa, troppestationeringer og konsularret.

For en lang række lande, herunder de skandinaviske, er der givet korte oversigter over retshjælp mellem disse lande og Tyskland.

I kapitlet "Ausblick auf Europa 1993" er gengivet et bilag: (Entwurf eines) Übereinkommen(s) zur Durchführung des Übereinkommens von Schengen von 14. juni 1985 i uddrag: Retshjælp og Schengen informationssystem.

Om trykte afgørelser, herunder den europæiske menneskerettighedsdomstol, er der i et tillæg givet udførlige oplysninger om, hvor disse er trykt.

Der er således tale om et meget grundigt og systematisk hjælpemiddel, der kan have interesse også for andre end tyske praktikere.

Lars Munk Plum

København

Criminal Law Theory in Transition Finish and Comparative Perspectives. Strafrechtstheorie im Umbruch Finnische und vergleichende Perspektiven. Edited by Raimo Lahti & Kimmo Nuotio. Finnish Lawyers' Publishing Company, Helsinki 1992. 600 sider.

Criminal Policy and Sentencing in Transition. Finnish and Comparative Perspectives. Kriminalpolitik und Strafzumessung im Umbruch. Finnische und vergleichende Perspektiven. Edited by Raimo Lahti, Kimmo Nuotio & Panu Minkkinen. University of Helsinki 1992. 287 sider.

Ovennævnte udgivelser indeholder afhandlinger i forbindelse med en international strafferechtskonference, som blev afholdt i Finland i september 1990. Der var flere anledninger til konferencen; Den finske straffelovs 100 års jubilæum, Helsinki Universitets 350 års jubilæum, ønsket om at drøfte det foreliggende udkast til en reform af den finske straffelov samt ønsket om en international diskussion af strafferet, kriminologi og kriminalpolitik mellem fremtrædende eksperter ud fra komparative synsvinkler.

Resultatet i bogform er blevet omfattende udgivelser indeholdende en lang række artikler skrevet af mere end 40 fremtrædende eksperter fra navnlig Finland og de øvrige skandinaviske lande samt Tyskland. Også Canada, Østrig, Holland, Israel og flere østeuropæiske lande er repræsenteret. En del af artiklerne er skrevet på engelsk og en del på tysk.

Konferencens mange anledninger afspejles smukt i det brede spektrum af emner, som artiklerne behandler. Udgivelserne rammer en række retssammenlignende studier, strækkende sig fra studier over straffelovens territoriale gyldighed til studier i læren om forsøg og medvirken.

Lappi Seppäläs artikel "Penal Policy and Sentencing Theory in Finland" redegør for strafudmålingspraksis i Finland på baggrund af nogle generelle filosofiske overvejelser, som efter min opfattelse har almindelig interesse for alle, som beskæftiger sig med strafudmåling.

Udgivelserne indskrænker sig ikke til traditionelle retssammenlignende studier, men lever op til deres titel, hvorefter man diskuterer strafferetsteori og kriminalpolitik i opbrud.

Vagn Greves artikel: "On Negligence" gør op med vores indgroede opfattelse, hvorefter forsæt i almindelighed bør være en ansvarsbetingelse for overtrædelse af straffeloven. Han argumenterer retspolitisk for, at uagtsomhed som udgangspunkt skal være en tilstrækkelig ansvarsbetingelse, således at forsæt alene bliver en strafudmålingsfaktor.

Denne artikel kan man med fordel sammenholde med Nils Jareborgs artikel: "Ideology and Crime: Basic Concepts of Crime and their Implications". Her analyserer Nils Jareborg forbrydelsens begreb. Han anfører bl. a., at kriminalisering af uagtsomhed forudsætter et andet begreb om forbrydelse end det oprindelige og primitive, som ser forbrydelse som ulydighed.

I artiklen om "The Concepts of "Rechtsgut", "Handlung" and "Schuld"", skriver Kjell Sevón, at det ikke blot drejer sig om den finske straffelov, men i højere grad om en almindelig kommentar til moderne strafferet. Det gælder ikke alene for Kjell Sevóns artikel, men for udgivelserne i det hele taget.

En række af artiklerne behandler straffeteoriens grundproblemer, d.v.s. de retsfilosofiske problemer, som man i Danmark traditionelt har behandlet indenfor strafferetten under betegnelsen straffeteorier. Det må hilses velkommen, at man har haft mod til at grave sig

helt ned til de grundlæggende retsfilosofiske problemstillinger. Det er problemstillinger, som kræver såvel juridiske som filosofiske forudsætninger, hvilket de færreste besidder. Det gør forfatterne til disse artikler tydeligvis. I enkelte tilfælde næsten demonstrativt. Således forekommer Kjell Sevons artikel mig at være en sådan opvisning i filosofisk be læsthed, at forfatterens egen tankegang bliver svær at følge.

De retsfilosofiske artikler efterlader indtryk af, at strafferetten er i krise. I sin artikel "Beyond Metaphysics: The need for a new Paradigm", skriver Ezzet A. Fattah, at de fleste er enige om, at strafferetten er i krise. Strafferetten hænger tilbage i oplysningstiden og er bagud for sin tid. Det moralske ansvar er opgivet, og man kæmper håbløst for at opnå to formål: Retfærdighed gennem gengældelse og prævention gennem afskrækkelse, men gengælden er moralisk bankerot, og afskrækkelsen er endnu ikke empirisk funderet. Der sættes spørgsmålstegn ved betimeligheden i, at strafferetten er statsliggjort, idet offeret herved reduceres til et upålideligt vidne, hvis oprindelige krav på bod statsmagten har tilranet sig. Forfatteren peger på konfliktløst som et alternativ til den statslige strafferet.

Winfried Hassemers artikel hedder ligefrem: "Kennzeichen und Krisen des modernen Strafrechts". Det siges her, at vi har bevæget os væk fra den klassiske opfattelse, hvorefter strafferetten var et instrument for borgerlig frihed. Den moderne strafferet er i stedet blevet et instrument til samfundsmæssig konfliktløsning. Som sådan er den moderne strafferet kontraproduktiv, ja anakronistisk.

Fornemmelsen af, at strafferetten er i krise, vokser ved læsningen af Anja Hannuniemis artikel "The Modern Legal System as a Substitute for Morals and Politics", som på en meget utraditionel og spændende måde belyser forholdet mellem ret og svækket moral.

De retsfilosofiske indlæg, som demonstrerer strafferettens krise, efterlader indtryk af, at strafferettens krise ikke er specifik strafferetlig, men en mere generel moral- og samfundsfilosofisk krise. Jeg tror derfor, at den påståede strafferetskrise ikke kan overvindes ved isolerede strafferetlige "alternativer" f. eks. i form af socialpædagogiske tiltag som konfliktløst. Inden man falder for den slags alternativer, kan det anbefales at slå koldt vand i blodet f. eks. ved læsning af Horst Luthers artikel "Wandlungen im Strafrechtstheoretischen Denken zu einigen Konsequenzen für die Straf- und Strafprozessgesetzgebung". Her påpeges det, at øget focus på offeret kan gøre offeret til syndebug, og at konfliktløst kun giver mening, hvor der foreligger konflikter mellem personer, hvilket langtfra er tilfældet ved alle forbrydelser.

Udgivelserne fra den juridiske konference er omfattende, og artiklerne rummer ny og spændende synspunkter på så mange aspekter af strafferetten, at en nærmere omtale ville kræve en større afhandling. De mange emner og synspunkter bevirker, at læsning af udgivelserne i sammenhæng efterlader læseren med et noget kaleidoskopisk indtryk, hvilket forstærkes af de stadige skift mellem to fremmedsprog. At dømme efter artiklernes tanke rigdom på en lang række forskellige aspekter af strafferetten, har den finske konference været uhyre vellykket. For os, som ikke har deltaget, men må læse os til resultatet, havde det måske været at foretrække, om man havde opdelt udgivelserne i flere mindre efter emne. De foreliggende to udgivelser er næppe egnede til at læses samlet udi et stræk. Det skal dog ikke afholde nogen fra at anskaffe dem. Som opslagsværker har de betydelig interesse. Ikke alene for teoretikere, men også for praktikere. Vi har her mulighed for at stifte bekendtskab med, hvad der rører sig inden for moderne strafferetlig tænkning. Det

gælder ikke mindst strafferettens "grundforskning" i de strafferetsfilosofiske problemstillinger.

Ulf Østergaard-Nielsen
Københavns Byret

Hansen, Helén Örnemark: Valutabrott och Förverkande. Norstedts Förlag, Stockholm, 1989. 211 s. ISBN 91-1-897102-4.

Forfatteren beskriver udviklingen i den svenske valutaloggivning med henblik på i tilslutning til hendes tidligere værk, *Om Valutabrotten*, Lund 1985, at beskrive konfiskationsinstituttets lovbaggrund og anvendelse, samt at vurdere behovet og mulighederne for ændring af regelgrundlaget. I gennemgangen af svensk domspraksis er inddraget Riksbankens udtalelser og anklagemyndighedens tiltaleafgørelser.

Valutalovens forbud mod valutatransaktioner suppleres af undtagelser og bemyndigelser, navnlig i valutaforordningen, herunder vedrørende løbende betalinger. Valutaloggivningen vedrører derfor mest kapitaltransaktioner, hvor konfiskation kan være meget indgribende. Domstolenes ofte ikke begrundede afgørelser herom synes afhængige af forbrydelsens art, herunder om der er tale om en ordensforseelse, omfang, muligheden for godkendelse af transaktionen, økonomisk fordel og den samlede reaktion.

Forfatteren behandler spørgsmål om, hvor meget der bør konfiskeres, hvad er vinding, forholdet mellem bøde og konfiskation og hvem kan konfiskationskrav rejses imod. Endvidere gennemgår forfatteren norsk og dansk ret.

Forfatteren påpeger, at konfiskationsreglerne på valutaområdet har et andet sigte end for eksempel på narkotikaområdet og foreslår en ændring af reglerne på valutaområdet, således at alene "vinding" omfattes.

Lars Munk Plum
SØK København

Principles and Procedures for a New Transnational Criminal Law: Documentation of an International Workshop in Freiburg, May 1991, redigeret af Albin Eser & Otto Lagodony, nummer 33 i en serie af publikationer fra Max Planck Institut for Foreign and Criminal Law Studies, 1992. 881 sider.

Denne bog indeholder alle indlæg fra konferencen om "Principles and Procedures for a New Transnational Criminal Law". Konferencen blev afholdt på Max Planck Institutet i maj 1991. Ud over de 28 indlæg indeholder bogen også de indledende og afsluttende bemærkninger fra konferencen. I et appendix bag i bogen er der et ensides uddrag fra hvert indlæg, som er yderst anvendeligt, når læseren vil afgøre hvilket indlæg, der har dennes interesse.

Læsere, som ikke er bekendt med terminologien "transnational strafferet", men som kender terminologien "international strafferet" skal ikke føle sig afskrækket af emnet. "Transnational strafferet" refererer til "al strafferet som ikke er fuldstændig begrænset til en enkel national størrelse" (definitionen er oversat fra bogens indledning). Bogen inde-

holder mange praktiske eksempler, der illustrerer, hvornår strafferet ikke er fuldstændigt begrænset til en enkelt nation. Et ofte brugt eksempel er, hvor en lovovertræder flygter fra den juridisktion, hvor forbrydelsen er begået, til en anden stat. Visse lovovertrædelser går, ifølge deres natur, på tværs af landegrænserne, f. eks. international narkotikahandel, terrorisme, skatteunddragelse og "hvidvaskning" af illegale penge.

Der blev på konferencen diskuteret emner som juridisktion, internationalt samarbejde, mulighederne for at skabe en international/supranational straffelovgivning, kriminalretsdomstol og spørgsmål om menneskerettigheder.

Konferencen var opdelt i fem moduler. I det første modul behandles juridisktionsprincipper gældende for en national domstol, som ønsker at behandle en transnational forbrydelse. De fem hovedprincipper om juridisktion i disse sager er *the territorial, nationality, protective, universal and the passive personality principles*. The territorial principle anvendes, når forbrydelsen begynder eller ophører inden for det sagsanlæggende lands grænser. Ved the nationality principle er juridisktionen baseret på lovovertræderens nationalitet. The protection principle giver en stat juridisktion ved handlinger, der betragtes som truende mod statens sikkerhed. The universal principle er et princip, der giver en stat juridisktion til at definere og forbyde lovovertrædende handlinger, anerkendt af alle nationer som værende af almen interesse. Endelig er der the passive personality principle, som tillader en stat at anvende strafferetlig forfølgelse af en handling begået uden for dens grænser af en person tilhørende en anden nationalitet, men hvor offeret for forbrydelsen har statens nationale tilhørsforhold.

Indlæggene i første modul giver en god introduktion til juridisktionsprincippet for transnationale strafferetlige handlinger, dog kan de virke repetitive, hvis de læses samlet.

Det andet modul omhandler internationalt samarbejde i strafferetlige sager. En national domstol kan have juridisktion til at behandle en strafferetssag og alligevel møde processuelle barrierer ved indsamling af information til bevisførelse samt ved anholdelse af en mistænkt lovovertræder. Disse barrierer følger de nationale grænser. Dette modul omhandler måderne, hvorpå internationalt samarbejde kan overvinde visse af de processuelle barrierer.

Tre indlæg i modul II behandler det allerede etablerede samarbejde i strafferetlige anliggender mellem stater i visse dele af verden. Samarbejdet mellem de nordiske lande er i fokus i et af indlæggene og de to andre indlæg beretter om samarbejds erfaringerne i Øst-Afrika og mellem de europæiske stater, der har tiltrådt Benelux og Schengen aftalerne. Indlægget, som behandler de nordiske lande, skrevet af Raimo Lahti, antager med rette efter min mening, at "the most important factor making for smooth (international) cooperation is . . . strong confidence in, and respect for, the social and legal order as well as the criminal justice system of neighbouring countries . . .".

Der var almindelig enighed om, at visse former for kriminalitet, såsom international narkotikahandel og terrorisme, især er svære for de nationale juridiske systemer at håndtere. Dog var optimismen blandt deltagerne for muligheden af en supranational straffelovgivning og en dertil hørende domstol lille. De mulige aktuelle alternativer syntes at ligge i at få bedre regionale samarbejder, som beskrevet ovenfor, eller en bredere gennemførelse af *the universal principle* af de nationale domstole i hver stat.

Visse forbrydelser er blevet defineret som i særdeleshed at være uigennemtrængelige for

nationale løsninger. Et af disse eksempler nævnt på konferencen var "hvidvaskning" af illegale penge. Det morede mig at lære, at terminologien "hvidvaskning" af illegale penge (money laundering), for første gang blev brugt i 1920'erne af det amerikanske politi, når der refereredes til de møntvaskerier, som mafiaen ejede, og som blev brugt til at blande illegale penge med legal profit.

I modul IV blev spørgsmålet om menneskerettigheder inden for transnational strafferet diskuteret. Der blev under diskussionen fokuseret på udleveringsprocessen af forbrydere og de menneskerettigheder, der berøres heraf. Dette modul er en interessant kontrast til modul II, hvor der fokuseredes på at lave internationalt samarbejde mere simpelt og hurtigt. Modul IV kan bruges til at minde os om, at internationalt samarbejde mellem selvstændige stater skal afvejes imod den anklagedes fundamentale menneskerettigheder. Det blev foreslået, at det måtte være passende at reducere nogle af de traditionelle beskyttelsesværn af menneskerettigheder, som potentielle udleverede forbrydere har, er behandlet i bogen, såsom *the nationality exception*, "*ne bis in idem*" (*double criminality*) *principle and the political offender exception*.

Konferencens afsluttende diskussion og bogen fokuserer på behovet for en sammenhængende plan til bekæmpelse af transnational kriminalitet. Det blev foreslået, at det er inden for FN's kompetence aktivt at støtte kampen mod transnationale forbrydelser. Der syntes blandt konferencens deltagere at være enighed om, at den bedste måde for FN at udføre denne opgave på ville være gennem oprettelse af et uafhængigt organ under FN, såsom WHO. Om man synes, at dette er den optimale løsning på problemet, eller at dette mere ligner en jobskabelsesordning for internationale strafferetseksperter, afhænger hovedsageligt af, hvor kynisk man er.

Endelig vil denne bog være af interesse for både studerende og specialister inden for området. På den ene side giver bogens indlæg en bred vifte af emner, som kan bruges som en god introduktion til transnational strafferet. På den anden side giver dybden i den empiriske forskning i visse indlæg ny information selv til specialister. Bogen er en god engelsk reference til brug for enhver, som er interesseret i international strafferet.

Lloyd Babb

Hornsby, Australia

Ekehart Müller-Rappard & M. Cherif Bassouni (Ed.): European Inter-State Co-Operation in Criminal Matters. The Council of Europe's Legal Instruments. 2. ed. Vol. 1 & 2. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1993. ISBN 0-7923-2096-4. LXXXVII (+ XX) + 1725 s. Fl. 1400.

Langt det vigtigste internationale samarbejde på det strafferetlige område foregår som bekendt inden for Europarådets rammer. Med de centraleuropæiske landes optagelse i Europarådet er betydningen formentlig snarere voksende end faldende til trods for de konkurrerende europæiske organers større politiske magt. Samarbejdet har mange former, såvel formelt juridisk set (f. eks. traktater og rekommandationer) som indholdsmæssigt (f. eks. orientering om ny national lovgivning, skydevåben og kulturskatte, fængselsregler og overførsel af straffesager). Offentliggørelsen af de forskellige resultater m. m. sker på forskellige måder, og nogle af dem skal findes på vanskeligt tilgængelige steder. Det har

derfor stor værdi, at man i dette værk får en let adgang til alle de forskellige regler. I tilknytning til dem aftrykkes de officielle 'explanatory reports'. Endvidere aftrykkes et privat forslag til en kodifikation af en del af de øvrige regler. Derudover er der ingen form for kommentar eller udlægning fra udgiverne.

Bogens anvendelighed reduceres betydeligt gennem de sparsomme registre. Der er alene en indholdsfortegnelse, intet emneregister. Bogen består næsten i dens helhed af nydeligt affotograferede dokumenter. Allerede derfor må det undre, at en bog, der udkommer i 1993, kun er ført op til november 1991. Og en pris på mere end 3 d.kr. per side er meget vanskelig at acceptere.

Vagn Greve

John A. E. Vervaele: Fraud against the Community. The Need for European Fraud Legislation. Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer 1992. ISBN 90-6544-634-6. xviii + 345 s.

John Vervaele har en blandet belgisk og nederlandsk baggrund. Siden 1992 har han været professor ved universitetet i Utrecht i retshåndhævelse med henblik på såvel national som EFsk ret. Han fungerer desuden som rådgiver for EFs DG XX, d. v. s. revisionsafdelingen. Der er næppe nogen, der har et bedre kendskab til den EF-relaterede strafferet. Han har endvidere en indgående viden om det interne og forberedende arbejde i Kommissionen. Når dertil føjes, at han har et klart og letlæseligt sprog, er det åbenbart, at bogen uden tøven må anbefales til dem, som i den kommende tid må udvide deres juridiske horisont, så EF kommer over kiming, d. v. s. til os alle.

Bogen falder i det væsentlige i to dele: et om håndhævelsen af EF-retten, og et komparativt om bedragerilovgivningerne i Tyskland, Frankrig, Belgien og Nederlandene. Dertil knytter sig en fyldig bibliografi og en række tillæg. Forfatterens generelle holdning udtrykkes i bogens undertitel, *The Need for European Fraud Legislation*, og den farver vel også fremstillingen på nogle punkter. Alligevel er den langt mere afbalanceret, nuanceret og velargumenteret end den meste litteratur om disse emner.

Som eksempler på en sådan – efter min opfattelse – trods alt skæv holdning kan nævnes en tilsyneladende generel modvilje mod at antage, at håndhævelsesopgaven på området kan løses gennem bestemmelser, som ikke udtrykkeligt henviser til EF, og at administrative bødeforelæggelser kan være hensigtsmæssige og målopfyldende redskaber (smh. f. eks. s. 156 f., 181 f. og 188).

Bogen er tidligere udgivet på flamsk.

Vagn Greve

Gerhard Dannecker (Hrsg.): Die Bekämpfung des Subventionsbetrugs im EG-Bereich. Bundesanzeiger, Köln 1993. ISBN 3-88784-423-8. 216 s.

Dette er en konferencerapport fra Europäische Rechtsakademie Trier. Den indeholder 15 indlæg, velkomst, sammenfatning m. m. Talerlisten rummer en række særdeles kvalificerede personer fra en række EF-lande. De beskrivende dele af oplæggene indeholder dog

kun meget lidt, som ikke er gentagelser for enhver, der har beskæftiget sig blot noget med svig over for EF. Af interesse i denne forbindelse er især de forskellige udlægninger af EF-Domstolens afgørelse fra 1992, der tillod Kommissionen at dekretere specielle sanktioner, så længe disse er administrative og ikke pønale. Af enkeltindlæggene fremhæves Joachim Vogels gennemgang af EFs kompetence til at indføre supranationale sanktioner og Jürgen Rumps om det praktiske toldliv. Det særlige ved konferencen var i øvrigt dens klare rets-politiske sigte. Det styrende for mange indlæg var åbenbart ønsket om at udvide EFs og ganske særligt Kommissionens beføjelser til at bestemme sanktionerne og om at opfordre til gennemførelsen af en sådan faktisk udvidelse. En del af indlæggene passer så unuanceret ind i denne ramme, at de bliver uinteressante for de ikke-frelste.

Vagn Greve

Alexis Pauly (Ed.): Les accords de Schengen. Abolition des frontières intérieures ou menace pour les libertés publiques? European Institute of Public Administration, Maastricht 1993. ISBN 90-6779-072-9. x + 269 s. Fl. 35.

Dette er en konferencerapport. Sådanne er sjældent særligt interessante, men denne er en undtagelse. Det er her lykkedes på et begrænset antal sider at få samlet alle argumenterne for et bredt EF-samarbejde omkring behandlingen af flygtningene og et tæt politisamarbejde: De åbne grænsers nødvendighed og unionens alledødværende retsenhed. Men samtidig har også kritikerne fået mæle. De bestrider sjældent de eksisterende behov, men des mere den udformning, som Schengen-aftalerne fik. Som eksempel kan nævnes den engelske professor i EF-ret, David O'Keeffe, der blandt andet konkluderede: "The Schengen agreements provide for no parliamentary or judicial control. They are of unlimited duration . . . It poses serious threats to fundamental human rights in the areas of asylum, immigration, privacy, data protection, carrier sanctions and police and judicial cooperation." Som bilag findes aftalerne.

Vagn Greve

James R. Fox: Dictionary of International & Comparative Law. Oceana Publications [Dobbs Ferry, New York], 1992. ISBN 0-379-20430-4. xi + 495 s. \$ 65.

Dette værk er en ganske overskuelig ordbog, der lægger hovedvægten på de folkeretlige udtryk. Derimod er det komparative aspekt, som ellers nævnes i titlen, ikke synderligt fremtrædende. Udtrykkene er endvidere tydeligt valgt ud fra, hvad der må antages at have u.s.amerikansk interesse. De enkelte ordforklaringer er klare og kortfattede. Endvidere indeholder de ofte henvisninger til tidsskriftartikler eller love, hvor man kan finde mere fyldige forklaringer.

Vagn Greve